

aangewezen op de aanwijzingen voor 'niet-explosieve' sabotage, wellicht ook op dérailleurs. Het is overigens mogelijk, ja waarschijnlijk, dat de RVV in de twee genoemde nachten nog in het geheel niet tot spoorweg-sabotage is overgegaan, althans: Thijssen deed op 3 september om negen uur 's morgens een opdracht uitgaan naar zijn districtscommandanten, waarin hij met betrekking tot de spoorwegsabotage schreef: 'Het begin van deze actie welke gedurende drie weken moet kunnen worden voortgezet, is bepaald op: de nacht van 5 op 6 september voor Zuid, tenzij nadere orders; boven Nijmegen wachten; nadere orders.'¹ Dat die 'nadere orders' zijn uitgegaan, blijkt niet uit de bewaardgebleven stukken.

Verwarring aan Duitse kant

In de streken waar de sabotage was gepleegd die wij in het voorafgaande beschreven, bleef zij aan de bevolking niet verborgen: daar lagen de grote wegen op een aantal plaatsen bezaaid met spijkerlatten en glasscherven. Wie van de trein gebruik moest maken, kreeg met grote vertragingen te maken en de telefoonverbindingen vooral met het zuiden des lands waren verstoord. De burgerverzetsgroepen waren evenwel lang niet overal in actie gekomen, gereisd per trein werd er minder dan tevoren en bijna alle particulieren hadden hun telefoonaansluiting verloren. Veel belangrijker in hun effect op de bevolking waren andere factoren: ten eerste de radioberichten omtrent de snelle nadering der Geallieerde legers en de bij uitstek optimistische uitlatingen van oorlogscorrespondenten en commentatoren ('het nieuws van iedere dag', zei ik op vrijdagavond 1 september voor Radio Oranje in de aanhef van mijn buitenlands weekoverzicht, 'spreekt van de snel-naderende ineenstorting van Duits-

tien, wellicht dertig. Zij werden in een vertimmerd kippenhok ondergebracht en de vier initiatiefnemers ('de staf') trokken drie-en-dertig andere onderduikers aan die in ploegen als bewakers gingen fungeren. Naast het 'Prins Bernhard'-kamp was er nog een tweede kamp in een villa in het gehucht Luttenberg ten noordoosten van Raalte; hier werden enkele Duitse militairen en twaalf gedeserteerde SS'ers vastgehouden. De villa werd in december '44 door de 'SD' overvallen en het schijnt dat twee Duitse deserteurs gefusilleerd zijn. De gevangenen uit het 'Prins Bernhard'-kamp waren toen al verspreid ondergebracht. Geen van de 'krijgsgevangenen' heeft jegens diegenen die de kampen in stand hadden gehouden, verraad gepleegd; zij waren correct behandeld.

¹ Brief, 3 sept. 1944, van J. Thijssen aan zijn districtscommandanten (RVV, 1 f).